

Засоби цифрової криміналістики у вирішенні тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень

Руслан Степанюк

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів, Харківський національний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>, e-mail: stepanuk2@ukr.net

Визначено основні напрями застосування досягнень цифрової криміналістики в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень і сутність цифрової криміналістики як галузі криміналістичної техніки. Схарактеризовано такі її напрями: цифрова криміналістична розвідка; техніко-криміналістичне забезпечення виявлення та вилучення цифрових доказів під час проведення процесуальних дій; судова комп'ютерно-технічна експертиза; техніко-криміналістичне забезпечення в методиці розслідування кіберзлочинів.

Ключові слова: цифрова криміналістика; криміналістична техніка; цифрова криміналістична розвідка; дослідження цифрових доказів; судова експертиза.

Digital Forensics Tools in Solving Tactical Problems during Criminal Investigations

Ruslan Stepaniuk

The main areas of application of digital forensics in the detection and investigation of criminal offences have been identified. The essence of digital forensics as a branch of the criminalistic technique has been emphasised. The following areas of digital forensics are described: digital forensic intelligence; technical and forensic support for the detection and seizure of digital evidence during procedural actions; forensic computer and technical expertise; technical and forensic support in cybercrime investigation methods.

Keywords: digital forensics; criminalistic technique; digital forensic investigation; digital evidence examination; forensic examination.

У сучасному світі цифрові технології відіграють величезну роль у житті суспільства. Не є винятком і кримінальна сфера. Нині внаслідок вчинення величезної кількості кримінальних правопорушень залишаються не тільки традиційні матеріальні та ідеальні, а й цифрові сліди, виявлення й дослідження яких є запорукою успішного розслідування та розкриття злочинів. Йдеться не тільки про специфічну групу кримінальних правопорушень у сфері

електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а й про більшість інших деліктів, які часто трапляються у практиці, зокрема вбивства, грабежі, крадіжки, шахрайства тощо. У зв'язку з цим галузь криміналістики, яка вивчає механізм утворення цифрових слідів і розробляє наукові положення щодо їх виявлення, вилучення та дослідження, є надзвичайно перспективною й ак-

тивно розвивається в останні десятиліття. Водночас у вітчизняній моделі криміналістики недостатньо опрацьовано теоретичні питання щодо сутності цифрової криміналістики, її змісту й місця в системі науки. Як наслідок, поки що відсутнє системне розуміння її значення в криміналістичному забезпеченні протидії злочинності, що ускладнює, зокрема, упровадження її сучасних досягнень у правозастосовну діяльність. Тому існує нагальна потреба в опрацюванні зазначеної проблематики з метою пошуку шляхів вирішення актуальних питань у цій сфері.

На нашу думку, у традиційній для нас системі криміналістичної науки цифрову криміналістику варто розглядати насамперед як науково-технічний розділ. Застосування її рекомендацій у тактиці проведення процесуальних дій або методиці розслідування окремих видів злочинів не має призводити до втрати основного змісту. Потрібно розрізняти цифровізацію криміналістики, тобто впровадження цифрових технологій у різні її галузі як напрям її розвитку як науки; окремі криміналістичні вчення, зокрема щодо застосування цифрових технологій у розслідуванні злочинів; судову комп'ютерно-технічну експертизу тощо як окремі криміналістичні теорії та цифрову криміналістику як галузь криміналістичної техніки.

Отже, цифрова криміналістика є самостійним розділом криміналістичної техніки, який розробляє інструменти й методи дослідження цифрових слідів кримінальних правопорушень. Її можливості застосовують у різних галузях правосуддя.

У кримінальному судочинстві в розкритті злочинів і на стадії їх досудового розслідування можна виокремити декілька основних напрямів, що зараз є особливо актуальними.

Сфера реалізації засобів цифрової криміналістики в діяльності правоохоронних органів насамперед належить від суб'єктів та, відповідно, мети, правових та організаційних засад їхньої діяльності. У цьому сенсі можна виокремити таких суб'єктів, як працівники оперативно-розшукових підрозділів, слідчі, спеціалісти й експерти. Нині в їхній практичній діяльності найбільш актуальними є напрями, де активно застосовують засоби цифрової криміналістики:

- 1) цифрова криміналістична розвідка;
- 2) техніко-криміналістичне забезпечення виявлення та вилучення цифрових доказів під час проведення процесуальних дій;
- 3) судово комп'ютерно-технічна експертиза;
- 4) техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кіберзлочинів.

Зазначені напрями тісно пов'язані між собою, тому що під час здійснення одного з них можуть бути наявні елементи іншого. Наприклад, окремі заходи в межах цифрової криміналістичної розвідки можуть містити проведення огляду; методика розслідування кіберзлочинів містить рекомендації з проведення розвідувально-аналітичних заходів, процесуальних дій, призначення судових експертиз тощо. Але вони відрізняються

насамперед за формою застосування спеціальних знань, способами виконання завдань і підсумковими результатами. Тому диференціація кожного напрямку та їх характеристика важливі для системного розуміння ролі цифрової криміналістики в криміналістичній теорії та формування якісних практичних рекомендацій.

Цифрова криміналістична розвідка на практиці реалізується переважно профільними підрозділами правоохоронних органів як одна зі сфер кримінального аналізу, а на рівні аналізу відкритих джерел (*OSINT*) — також і громадськими організаціями, спільнотами журналістів, окремими ентузіастами тощо, які спеціалізуються на цій діяльності. Водночас системного бачення зазначеного напрямку в криміналістичній теорії поки що не вироблено. Бракує також і правової бази, унаслідок чого наразі пошук цифрових слідів правоохоронними органами із застосуванням інструментів і методів тактичного кримінального аналізу здійснюють в організаційній (непроцесуальній) формі. Аналітична розвідка в кіберсередовищі дає змогу відшукувати цінну для кримінального провадження інформацію у величезному загальному її обсязі та будувати зв'язки між різними подіями, особами та речами. Тому відповідна проблематика потребує більшої уваги з боку криміналістів.

Техніко-криміналістичне забезпечення виявлення та вилучення цифрових доказів під час проведення процесуальних дій, на відміну від цифрової криміналістичної розвідки, здійснюється в процесуальній формі

та повною мірою передбачає застосування засобів цифрової криміналістики насамперед задля забезпечення допустимості отриманих фактичних даних як доказів у кримінальному провадженні. З-поміж слідчих дій це насамперед огляд, обшук, зняття інформації з електронних інформаційних систем, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та ін., де відбуваються дії, спрямовані безпосередньо на пошук і фіксування цифрових слідів. Під час проведення процесуальних дій, пов'язаних з оглядом (виявленням, вилученням і позаекспертним дослідженням) цифрових слідів, обов'язковою є участь спеціаліста в галузі цифрової криміналістики та професійне застосування її інструментів і методів.

Судова комп'ютерно-технічна експертиза як напрям користування засобами цифрової криміналістики також є процесуальною формою застосування спеціальних знань. Основна її відмінність полягає в проведенні експертом самостійного дослідження та формуванні висновку експерта як окремого джерела доказів. Комп'ютерно-технічна експертиза є основною із судових експертиз, які передбачають застосування засобів цифрової криміналістики. Проте систему комп'ютерно-технічних досліджень в Україні нині остаточно не сформовано, оскільки швидкий розвиток цифрових технологій випереджає теоретично обґрунтовані та закріплені в нормативно-правових актах з питань судово-експертної діяльності підходи до класифікації об'єктів дослідження.

Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кіберзлочинів як напрям застосування засобів цифрової криміналістики стосується сфери криміналістичної методики. Тому тут важливим є поєднання досягнень усіх розділів криміналістики щодо їх застосування під час розслідування окремої групи кримінальних правопорушень, які належать до умовної категорії «кіберзлочинів». Криміналістичні методики розслідування кіберзлочи-

нів стосуються різних за кримінально-правовою ознакою кримінальних правопорушень, які вчиняються у специфічному середовищі — кіберпросторі. Виявлення та дослідження слідів таких кримінальних правопорушень передбачає широке застосування інструментів і методів цифрової криміналістики, а також дотримання рекомендацій технічного, тактичного й методичного характеру щодо розслідування кіберінцидентів.